GH. BECESCU-SILVAN

ŞTEFAN CEL MARE

SAU

ATLETUL LUI HRIST

DUPĂ CELE MAI VECHI HRISOAVE ŞI CELE MAI NOUI CERCETĂRI ISTORICE

BUCUREŞTI
Editura «Librăriei Şcoalelor», C. SFETEA
96. — Strada Lipscani. — 96.
1904

www.digibuc.ro

Tip. GUTENBERG, Joseph Göbl, Bucureştĭ

www.digibuc.ro

Anul acesta, în Iulie, se împlinesc 400 de ani de la moartea marelui Voivod al Moldovei. Cu acest prilej întreaga suflare românească a ținut să aducă, memoriei uriașului Domnitor, un strălucit prinos de admirație organizând mărețul pelerinagiu și procesiune, la mormântul din Suceava al marelui român.

Spre cunoașterea mai deplină a faptelor acestui neasemănat Voivod, — ne facem o datorie să edităm și să punem la dispoziția publicului, din toate țarile române, această lucrare, care dă o nouă și neperitoare lumină, Eroului de la **Racovăț, Valea Albă** *și* **Dumbrava Roșie.**

www.digibuc.ro

ȘTEFAN CEL MARE

I.

Țara Moldovei.

In timpurile lui Ștefan cel Mare, adică în secolul al 15-lea, țara Moldovei, se întindea de la Nistru până la cetatea Balta și Ciceiul din Ardeal și de la hotarele de sus ale Bucovinei, până la Milcov și Dunăre. Ea se împărțeà în trei mari ținuturi, numite Țara de jos, de mijloc și de sus, a Moldovei, administrate fie-care de către un vornic.

Capitala Moldovei era Suceava, unde se aflà scaunul Domnesc și catedrala mitropolitană: Biserica sfântului Ion Făcătorul de Minuni. Ca oraș, mai de seamă, erau Iași, care după spusa lui Dimitrie Cantemir, numără peste 40 de biserici și o mulțime de palaturi. Veneau apoi, cetățile de apărare, — cetăți formidabile, — printre cari citäm: *Hotinul*, cea mai întărită cetate de pe vremuri, așezată în partea de sus a Basarabiei,

www.digibuc.ro

pe țărmii Nistrului; apoi *Iașii, Romanul, Bacăul, Vasluiul, Cetatea Neamțului, Hușii, Bârladul, Tecucii, Galații, Kilia,* așezată la gurile Dunării; *Cetatea Albă,* situată la gura Nistrului, *Soroca,* și alte mici târgușoare și cetățui, ca *Siretul, Hârlăul, Baia, Ștefăneștii, Lăpușna, Orheiul*, etc.

Satele erau răslețite prin păduri, prin văi și prin coturile apelor. Locuințele lor erau, mai toate, zidite din bârne, sau îngropate în pământ: bordee mizerabile, ce azi erau, iar mâine, în urma deselor invaziuni barbare, piereau sub movile de scrum și de cenușe.

Mai erau, pe vremile acelea, o mulțime de monastiri singuratice, presărate prin munți și prin codrii. Aceste monastiri solitare, mai toate zidite de către voivozi, și, în deosebi de *Ștefan cel Mare,* erau, în timp de odihnă, adevărate aziluri unde se adăposteau călătorii întârziați pe drumuri; iar în vremi de răsboaie ele se preschimbau în nepătrunse citadele în cari se refugiau oștile prigonite și locuitorii de prin târguri.

In ce privește avuția țărei, ea constà în propriil ei producte naturale.

In deosebi, — cum o spun toți scriitorii străini din vremile vechi, — țara Moldovei nutreâ imense turme de oi, cirezi de vite, și herghelii de cai, — pe cari adese-ori le exportà în țări străine și din exportul cărora se extrăgeà cea mai mare

www.digibuc.ro

parte a bogăției noastre monetare. Asupra *cailor moldovenești,* mai ales, cronicarii și istoricii vechi aduc mari cuvinte de laudă.

Așa **Goreciu,** scriitor polon din secolul XVI-lea, scrie în a sa **„Descriptio Belli Iuoniae“,** că: *«cea-l'altă parte a țarilor românești* (adică Moldova) *este mai avută în turme* și în *cai de răsboi».*

Apoi, adaogă:

«Caii lor sunt pieptoși, tari, și laudați nu pentru iuțimea alergării, cât pentru rabdarea și puterea lor».

Iar **Principele Cantemir** în **Descriptio „Moldaviae“,** se exprimă ast-fel, asupra aceluiaș fapt:

«Caii moldovenești, din partea muntelui, sunt mai mici și seamănă, la făptură, cu caii Rutenilor; însă sunt foarte vârtoși, răbdători la osteneală; copitele lor sunt așa de tari în cât nu au trebuința să fie potcoviți nici pentru locuri pietroase. Iar caii, din partea câmpului, sunt mai mari și mai nobili, se disting prin forma, prin simetria, velocitatea și vârtoșimea lor; ei sunt foarte lăudați, nu numai la Poloni, la Unguri, dar și la Turci, cari au proverbul: **„un tânăr din Persia şi un cal din Moldova sunt cei mai de laudă în felul lor!“.**

In sfârșit, într'o relațiune pe care doctorul venețian **Matei Muriano,** medicul lui Ştefan, o dă dogelui Veneției *Leonardo Loredan,* — scri-

www.digibuc.ro

soare ce există și astăzi în arhivele Veneției, — vorbind în general, despre bogăția Moldovei, zice:

Țara este frumoasă, plină de animale, și producând toate fructele, afară de unt-de-lemn. Grânele se seamană în Aprilie și în Mai; în August și în Septembrie se face vin cam de felul celui din Friul; bogația pășunilor ar puteà nutrì peste 100,000 de cai».

Mai adăogăm, pe lângă acestea, *mierea*, *ceara*, *blănurile* și *țesaturile industriei casnice,* cari împreună cu *animalele și vinul de Cotnar* și *de Orevița*, constituiau articolele de căpetenie, și cele mai fecunde, ale comerțului Moldovenesc de pe acele timpuri, și vom căpătà, cred, o idee destul de măgulitoare despre avuția naturală a Moșiei Voivodului Ștefan.

Țara era frumoasă!... Țara era bogată! Ce puteam năzuì mai mult?...

In ce privește organizația socială din secolul al 14-lea... ea era aproape aceeași, ca a tuturor statelor din Evul Mediu. De asupra sta Domnul: *Marele și unicul proprietar al întregii țari; supremul ei Judecător* și *șeful suprem al armatei!*

De și, pe lângă Domn, se instituià, din când în când, — și, mai ales în vremuri de restriște, un *Divan*, compus din cei mai înalți dregători ai țării și une-ori prezidat chiar de Mitropolitul

www.digibuc.ro

Moldovei; totuși Domnul aveà putere absolută. Voința lui se supra-puneà voinței întregului Divan. El *ucideà* sau *iertà*, după propria lui voie; el *luà* sau *dăruià*, rangurile și averile, după bunul lui plac; el, în sfârșit hotărà, după dreapta sau nedreapta sa socoteală, asupra soartei întregei țări în deosebi, și a fie-cărui locuitor în parte...

După Domn veneau boerii. Boerii se împărțeau în mai multe categorii, după rangurile și averile lor. De obiceiu *marii boeri*, aveau și îndeletniciri de stat, dregătorii înnalte, pe cari le exercitau sub privigherea Domnului. Așa, erau: *marii logofeți*, *marele hatman, vornici, vistiernici, paharnici*, *pârcălabi, stolnici*...

Toți boerii erau și *osteni.*

După boeri veneà norodul, care se împărțeà în *moșneni* sau *răzeși*, și *vecini* sau *serbi,* adică *supuși*...

Iată în scurt, — *țara Moldovei;* sau mai bine zis *moșia și neamul* lui Ștefan cel mare; — în sfârșit *cuibul*, pe care acest *vultur* enorm, Voivodul Ștefan, „Atletul lui Hrist“, se simțea dator să-l apere, și pe care l'a apărat, — cum vom vedeà mai departe, — cum nici șoimul pădurilor, și nici *tigresa*, nu și-a apărat vre-o dată cuibul.....

www.digibuc.ro

II.

Oastea Moldovei

— înnainte de Ştefan. —

După această repede ochire, aruncată asupra ţării Moldoveneşti, să aruncăm o privire şi asupra organizaţiei milităreşti.

In vremurile cele mai depărtate, oastea ţărilor române nu aveà o anumită organizaţie. Ea se alcătuià, în pripă, din toţi cei cari puteau purtà arme: din *boeri* şi *ţărani*, din *înalţi dregatori* şi *serbi.*

Toţi mergeau în răsboiu călări. Deci nu erà de cât *cavalerie.*

Armele şi *îmbrăcămintea* variau de la om la om, după rang, avere şi obiceiurile fie-căruia. Cei cu dare de mână, adică boerii, — purtau în răsboae, *armure de fier, spade, paveze, paloşe, arcuri* şi *lanci;* norodul purtà, — în afară de armele lor obicinuite, — adică de *arcuri, suliţe, coase, ghioage şi securi;* — purtà, zice **George Reicherstorf** (scriitor austriac din secolul XVI-lea), **«îmbrăcămintea vechilor lor strămoşi»**. Mai lămurit, ţăranii purtau vestmintele lor rustice: *cămăşi, cuşme, iţari, opinci.* Rare ori ei îşi acopereau pieptul cu zale de os sau de sârmă.

Un lucru ţiu să accentuez aici: Scriitorul **An-**

www.digibuc.ro

toniu Veranţiu, arhiepiscop al Strogorului și locotenent regal al Ungariei, în secolul al 15-lea, scrie în opera sa: **«De si tu Transylvaniae, Moldaviae et Transalpinae»,** următoarele: *«Moldovenii țin morțiș la îmbrăcamintea lor; și la ei, se* **pedepseşte cu moartea veri-cine ar adoptà ori îmbrăcăminte ori sabie, sau ori-ce alt lucru asemenea, fie de la turci sau de la alte naţiuni».** Vedeți! Se pedepsea cu moartea „ori-cine ar fi renegat costumul strămoșesc, împrumutând îmbrăcăminte, sabie, sau ori-ce alt lucru asemenea, de la alte națiuni!..“ Câtă depărtare între *atunci* și *asta-zi!..* Căci, — să ni se îngădue această constatare amară, dar sinceră — chiar sufletele noastre au început, de la un timp, să se înstreineze de robustul și vitejescul suflet al adevăraților urmași ai Romei!

III.

Oastea lui Ştefan.

O mai serioasă organizare a armatei Moldovene începe odată cu suirea lui Ștefan pe tron.

Cea d'intâiu grije a tânărului, dar Marelui Voivod Moldovean a fost, — cum se întrec cronicarii a o spune, — să orânduiască oastea Moldovenească *«numind capitani și hotnogi* (locotenenți) *și împărțind oastea în calarași și pedestrime».*

www.digibuc.ro

Din isvoarele pe care le avem, putem face, în sfârșit, un tablou destul de lămurit asupra armatei lui Ștefan:

«Națiunea aceasta, — adică națiunea Moldovenească, — scrie **Paul Jovio,** prin 1494—1547, *excelează prin cavalerie».*

Iar mai departe (în aceeași operă *«Historia sui Temporis»*): „Afară de pedestrime, al cărei număr, după obiceiurile acestui popor român, **erà mic;** ei aveau peste 50.000 cavalerie...".

In acelaș fel scrie *Verantiu*, *Goreciu*, *Reicherstorf*, *Dlugossi*, *Principele Cantemir*... Cu un cuvânt, din toate scrierile vechi, ajunse până la noi, reiese, în chip vădit, că armata moldovenească, de și erà împărțită, pe vremea lui Ștefan, în cavalerie și pedestrime, ea excelà totuși prin cavalerie.

Cavaleria moldoveană, care se puteà ridicà, după spusele Principelui *Cantemir,* chiar până la 100.000 de oameni, erà alcătuită din **curteni,** adică din *boeri*, și din **călăraşi,** în cari intrau *slujitorii* și *ţaranii.*

In privința numărului *oștilor alese,* adică a *cavaleriei nobile*, părerile sunt împărțite. Unii scriitori se miră că la *Valea Albă,* de pildă, au putut luà parte în răsboiul cu turcii 10.000 de curteni. Numărul acesta li se pare fabulos... Alții însă, — cum e, de pildă, un preot italian,

www.digibuc.ro

contemporan cu Ştefan, anume **Baltazar de Piscia,** merge şi mai departe. Acest preot, într'o relaţie scrisă în 1476, — tocmai în anul luptei de la Valea Albă — scrisoare ce se păstrează în biblioteca Marciană din Veneţia, — zice că *«tătarii, intrând în ţară pe la Ştefăneşti, au robit 15.000 de nobili moldoveni»*.

Deci, numai în timpul luptei de la Valea Albă, numărul nobililor s'ar putea ridica la 25—30.000... Adevărul e, însă, că scriitorii vechi au amestecat, printre adevăraţii boeri, purtători de înalte titluri şi ranguri, şi pe cei cu oare-care dare de mână, cum erau, de pildă, *razeşii*...

Calaraşii de ţara, puşi sub comanda Marelui Hatman, se ridicau la ţifra de 11.000. Apoi veneau *Panţirii*, *puşcaşii* adică *tunarii;* în sfârşit tot în această cavalerie de rând întrau:

Calaraşii de Galaţi;
Calarimea Lapuşnei, Orheiului şi Sorocei;
Umblatorii de Hotin.

Apoi: *Capitaniile streine*, de *leşi*, *unguri*, *sârbi*, *bulgari*, *tutari*, *cazaci*...

Infanteria se compunea din *Darabani* sau *lefegii*, — corp de vre-o 8.000 de oameni, plătiţi de Domn, puşi sub comanda a 8 căpitani şi a unui *vel* — sau mare căpitan; — din:

1. *Codrenii Tigheciului*, ce se ridicau până la

www.digibuc.ro

12.000 de oameni, toți robuști, și înspăimântători în răsboaie;

2. *Pedestrimea Câmpu-Lungenilor și a Hânganilor*;

3. Și, în sfârșit, din *Capitaniile de mii*, adică din *milițieni*, ce se ridicau une-ori până la 20.000 de oameni, toți puși sub comanda *Vornicului Țarii de sus* și *Vornicului Țarii de jos*...

Când țara erà în primejdie se ridicau și gloatele compuse din ultimele categorii ale boerilor, cu slugile lor, din *breslași, negustori, maslii* și *velii*...

In privința *armelor și costumelor* acestor armate, avem câte-va noțiuni precise. Armele obicinuite erau, — cum am mai spus dejà, — *arcul, sulița, lancea, spada, paloșul*... Acestea erau arme ofensive. Pe de asupra lor, se mai adăogau, *armele ofensive* ale cavaleriei alese: *stralucitoarele vestminte medievale de argint*, *de oțel*, și *de arama*; *coiful*, și *pieptarele de oțel, camășile de zale, pavezele, mânușile de fier*, *zelele cailor*...

Antoniu Veranțiu ne vorbește și de o tunică *militară defensivă, «de in, vatuita, având în partea din spre umeri până la coate, o grosime de 3—4 degete. Ea erà cusuta pe piept cu gaitane, așezate unele de altele la o distanța de un deget și jumatate. Prin aceasta tunică, — spune Veranțiu, — sabia nu puteà patrunde»*.

Punând această tunică, de care ne vorbește

www.digibuc.ro

Veranțiu, în legătură cu un alt adevăr, — de care ne vorbește întreaga istorie, — adică cu faptul că în vremurile vechi cavaleria nobilă purtà vestminte roșii, iar cavaleria de rând, vestminte *albe;* ajungem la îmbucurătoarea conclusie că mândrul costum al roșiorilor de azi, — costum militar unic în Europa, și atât de admirat pretutindeni, — nu-i altul de cât vechiul costum al cavaleriei românești nobile, perfecționat...

Această spusă, — să trecem mai departe.

Artileria,—era compusă din tunuri sau „pusci", — cum se ziceà pe atunci, — de bronz și de fier. Cele de bronz erau mai mari; cele de fier mai mici. Ele aveau une-ori două—trei șichiar mai multe tuburi, suprapuse, așezate pe rotițe ușoare. Tunurile acestea, — sau aceste *«tunuri-revolver»*, cum le zice Hasdeu,—puteau fi târâte și cu brațele. Gloanțele, sau boambele, — ori mai bine zis „cambaralele„ cum se chemau pe atunci ghiulelele lor, — erau de fier și de plumb.

Tactica de răsboiu, a vechei armate moldovenești, erà simplă. Formația pe câmpul de bătae erà *oblica* și *concavă.* La centru erà așezată *pedestrimea;* în aripa dreaptă *Curtea,* adică cavaleria măruntă, împr ună cu căpităniile streine; în aripa stângă *călărașii de țară*; în față erà așezată artileria.

La spatele infanteriei, la centru, stà Domnul

www.digibuc.ro

înconjurat de *curteni;* adică de cavaleria nobilă. In vremea atacurilor crâncene, Domnul împreună cu oastea nobilă, rupeau rândurile infanteriei, și ieșeau ca o furtună în fața inamicului.

Acest asalt îndrăsneț și neașteptat avea darul de a demoraliză armata inamică, și de a dà, în acelaș timp, curaj și avânt armatei moldovene.

Aceasta erà, oastea nebiruitului *«Atlet al lui Hrist»;* a marelui Ștefan!

Inchipuiți-vă, acum, toată această cavalerie,— parte îmbrăcată în armuri *evu-miedevale,* parte în simple, dar atât de pitorești costume dacice, — furnicând prin lagăre, sau alergând prin păduri și pe șesuri... Ascultați, o clipă, zăngănitul armelor și ropotul „iuților și pieptoșilor cai moldovenești". Mai ascultați sunetele de alarmă: buciumele și surlele, cobuzele și cornurile de argint. Ascultați, apoi acel strigăt strămoșesc de *«ucide! ucide!»,* răsunând pe plaiuri, din mii de piepturi oțerite, — și sigur sunt că în inimile d-voastră vă bate, odată cu dragostea de țară, și încrederea nemărginită în biruința Crucei!

Toată această armată, erà opera *patriotismului* și *a credinței în cel de sus,* personificate în a doua jumătate a secolului al 14-lea, în Ștefan Cel Mare: era o cruciadă monstră, era însăși armata lui D-zeu! De aceea ea erà așa de glo-

www.digibuc.ro

rioasă! De aceea ea biruià aproape în tot-d'a-una și pretutindeni.

Căci, să ieșim puțin din sfera visului... Ori cât de strălucitoare ne-ar păreà, nouă, această oaste, totuși, trebue să avem în vedere că ea erà încă primitivă. Ea erà, nu la o distanță enormă de superba și fulgerătoarea armată și artă militară de azi, ci la o mare depărtare, în ce privește armamentul, instrucția și numărul, chiar de oștile popoarelor învecinate, cum erau armatele poloneze, unguresti și musulmane.

Deci, Moldovenii, sau mai bine zis, *cruciații de la gurile Dunării*, dacă biruiau, ei biruiau grație unui eroism fără asemănare și a unei puteri mai mari ca puterile lor: *a puterilor de sus!*

IV.

Luptele lui Ștefan.

Mai întâiu: din organisarea militară, pe care el a început-o cel d'intâiu în Moldova, *«orânduind, încă de la suirea lui pe tron, capitani și hotnogi și împarțind oastea în cavalerie* și *pedestrime»*, reiese în chip vădit că Ștefan erà un *temperament răsboinic*. Aceasta, însă, nu ne-ar mulțumi pe deplin. Pe lângă firea lui *rasboinică*, Ștefan posedà *o inteligență vastă*. In al doilea rând,

www.digibuc.ro

marele Voivod al Moldovei, erà un neînchipuit de iscusit diplomat.

In scurt, *răsboinicul*, *politicianul* și *înțeleptul suveran*, se suplineau rând pe rând în acest mare suflet, triplând activitatea și personalitatea lui măreață. Spre a dovedì, punct cu punct, aceste adevăruri netăgăduite de nici un istoric vechiu și modern, — să-i analisăm faptele:

In vremea Domniei lui, ca și în vremile anterioare și posterioare epocii sale, — un singur dușman înfricoșat, titanic, amenință liniștea întregei creștinătăți, deci a întregei Europe. Acesta era imperiul Otoman.

Imperiul Otoman!... Câtă groază trebuià să fi avut, pe atunci Europa, de puterea uriașe a imperiului Otoman, numai morții din morminte ne-ar putea-o spune!

Cu toate astea, un singur om, un modest voivod al unei provincii obscure, a îndrăsnit să se împotrivească acestei urgii universale. Acesta era Ștefan Cel Mare, voivodul Moldovei!!

A îndrăsnit el, „un ciot", să ție piept colosului din răsărit, — nu pentru că Ștefan avea capricii de copil, sau avânturi nebunești; ci pentru că așa îi porunceau pe atunci timpurile și situația țării românești.

Poarta creștinătății, a occidentului, a Europei întregi: unica poartă prin care căută să răs-

www.digibuc.ro

bească, în lăuntrul Europei, valurile otomane; erau țările noastre, Muntenia și Moldova: *gurile Dunării*. Deci cel dintâiu stat care, pierind, ar fi făcut să piară toată creștinătatea, erà țara românească. Răspunderea lui Ștefan erà, așa dar, dublă : aveà răspundere față de neamul românesc, pe care l'ar fi lăsat să piară sub talazurile păgânismului ; și aveà răspundere față de toată creștinătatea, pe care ar fi expus-o aceleiași peiri.

Iată ce a făcut dar, pe Ștefan, să ia grabnic, — de cum s'a suit pe tron, — măsuri de apărare, organizându-și neamul militărește; și iată ce l'a silit să dea piept, dintr'un început, cu semi-luna.

Primul atac uriaș al oștilor turcești asupra Moldovei, pe vremea lui Ștefan, avu loc la 1475.

Sultanul *Mahomed II*, furios că Ștefan bătuse, cu 2 ani mai în urmă, pe *Radu cel Frumos*, favoritul sultanului, și furios, în acelaș timp, că Ștefan încetase de a mai plătì *haraci*, sau tribut Porței, porni cu 120.000 de turci, plus nenumărate oaste de tătari și de munteni, împotriva Moldovei.

Ștefan, — în loc să se înfricoșeze, — arse și pustiì tot, în drumul pe unde trebuia să treacă Mahomed, și se oprì cu oștile sale lângă *Podul Inalt*, pe apa Bârladului, mai sus de Vaslui.

Aici, Ștefan Cel Mare apare în toată plenitudinea lui, ca răsboinic, și în deosebi, ca *stra-*

www.digibuc.ro

tegic. Numărul armatelor Moldovene se ridică, — spune istoricul polon *Dlugossi,* — la vre-o 50.000 de oameni, dintre cari 40.000 de moldoveni, *«mai toți țărani și lucrători de pământ»,* 5.000 de secui, *2.000* de poloni și *300* de unguri. Ce puteà să facă Ștefan cu această oaste? Inimicii erau în număr mai mare de 150.000; iar ei, Moldovenii, nu aveau de cât 50.000: abia *a treia parte!* Atunci a trecut prin creerul genial al lui Ștefan un plan strategic uriaș; și planul, sau strategia aceasta, a învins!

Locul în care erà adunată oastea moldovenească, era o luncă ascunsă între păduri: deci loc mlăștinos, băltos.

Folosindu-se de o negură deasă, — ce căzuse ca printr'o minune Dumnezeiască în ziua atacului, — Ștefan puse, înainte de începerea luptei, niște trîmbițași să sune din buciume și din surle, de cea-l'altă parte a luncei.

Turcii socotind că acolo era armata moldovenească, dădură năvală spre trîmbițași. Ei intrară în rânduri dese, în luncă. Dar lunca erà mocirloasă; caii lor se scufundară în mlaștină, oștenii înnotau până la piept în glod. Când toată armata inimică fu prinsă, ca într'o cursă, în această vale plină de mocirlă, de stuf și de apă, Moldovenii împresurară lunca, și săgețile începură să curgă...

www.digibuc.ro

Spun istoricii, că Moldovenii erau aşa de buni arcaşi, în cât în răsboaie săgeţile lor întunecau cerul.

Florianus, în opera sa **„Chronicon Dobricense“,** spune că *«săgeţile aruncate de arcurile românilor cădeau ca o ploaie asupra inimicului»*; iar într'o poemă epică germană, **„Biterolf und Dietleib“,** găsim că *«pământul se acoperea de sageţi ca de o pătură groasă de zăpadă»*.

Vă închipuiţi acum, ce măcel trebuie să fi fost la Rahova, sau mai bine zis, la *Podul Inalt*. Istoricii contimporani susţin că numărul inimicilor ucişi se ridică la 100,000!... Chiar dacă această ţifră, ar fi oare-cum exagerată, adevărul e că turcii au fost *cu desavârşire striviţi...*

S'au smuls turcilor, în acest răsboiu, 100 de steaguri. Iar din aceste steaguri, Ştefan a trimis, — drept mărturie despre isbânda lui uriaşă, — o treime polonilor, o altă treime ungurilor, şi o altă treime Papei de la Roma.

Iar apoi... apoi, — ştiţi ce a făcut Ştefan Cel Mare, în urma acestei victorii neasemănate, victorie ce i-a ridicat numele de-asupra lumei întregi? Credeţi oare, că s'a apucat de ospeţe mari, sau şi-a pus în gând să cucerească lumea? Nu. In urma acestui răsboiu grozav, a acestei isbânde ne mai auzite — Ştefan Cel Mare, Marele Apostol şi Mântuitor al creştinătăţii, 4 zile în

www.digibuc.ro

șir n'a pus în gura lui, de cât apă. A postit, stând îngenunchiat în fața icoanelor, căci, — cum spune iarăși cronicarii, — el *lui Dumnedeu atribuià această isbânda, iar nu slabelor sale puteri!*

Lupta de la Valea Albă.

După formidabila înfrângere a sultanului Mahomed, la Rahova, erà de temut, erà chiar neîndoelnic, ca turcii să facă o nouă invazie în Moldova, de astă-dată însă, mai înfricoșată: hotărâtoare chiar. Lucrul acesta trecù repede prin mintea lui Ștefan. De aceea, — imediat după lupta de la Podul Inalt, — Ștefan Cel Mare luâ cele mai grabnice măsuri pentru apărarea țării. In scopul acesta el se adresâ, în grabă, tuturor principilor creștini și, în deosebi, lui *Mateiaș Corvin,* regele Ungariei, cerându-le sprijinul.

Ca să putem înțelege graba și energia cu care Ștefan lucrà în aceste momente de așa grea cumpănă, citàm un fragment dintr'o scrisoare, adresată chiar de Ștefan solilor săi, *la 1475 Iunie 20.*

Iată ce instrucțiuni da Ștefan Cel Mare solilor săi:

www.digibuc.ro

Ştefan cel Mare către Soli. 1475

„De aceia voi, *fără zăbavă,* îndată ce veţi vedea această carte, *la moment sa vă sculaţi,* şi să grăiţi cu solii ce vin, împreună cu voi, de la regele Matei către noi; şi să trimiteţi un curier, *grabnic* cu scrisorile voastre şi cu acele ale solilor cari vin către noi împreună cu *voi, — care curier trebuie să sboare ziua şi noaptea către regele Matei şi să-i dea de ştire despre aceşti duşmani ai creştinătăţii, şi să-l roage să grăbească a venì în ajutorul nostru cu toate puterile sale ziua şi noaptea, ca să nu lase să pierim noi şi ţara noastră, călcaţi de aceşti pagâni fără de lege. Şi sa nu îndrăsniţi să vă opriţi cum-va în vre-un loc cu solii regelui Matei, ci să veniţi cu ei la noi ziua şi noaptea, pe cât se va puteà mai în grabă. Alt-fel să nu faceţi*".

(*Xenopol.* Ist. Rom. ort. IV)

Vai! Desnădăjduitul Ştefan, Marele Ştefan, *imploră* pe Matei Corvin, regele Ungariei, să se grăbească a venì *«cu toate puterile sale, în ajutorul sau, ziua şi noaptea, ca să nu lase a pierì el şi ţara lui, călcaţi de aceşti păgâni fără de lege!» ;* iar Matei Corvin, ştiţi ce face? — ştiţi ce ajutor creştinesc dă lui Ştefan? Lacomul şi hipocritul craiu al Ungariei, aflând că Ştefan aveà

www.digibuc.ro

intenția să ceară ajutor, și Veneției, și Papei de la Roma, comunică repede Papei că el, regele Ungariei *«împreuna cu vasalul sau Ștefan»*, Voivodul Moldovei, a bătut pe turci la Rahova, — și cere, în acelaș timp, marelui Părinte să-i trimeată lui, regelui Ungariei, ajutorul bănesc necesar noului răsboiu, împotriva turcilor!

Auziți!.. El, regele Ungariei, cu *«Vasalul său, Ștefan!»*. El regele Ungariei, care, — după toți scriitorii lumei, — nu s'a încumetat să trimeată lui Ștefan, la Rahova, alt ajutor de cât *300 de unguri;* el se pretindea marele biruitor de la Podul înalt, pe când pe marele erou al Moldovei, îl lua drept un supus umilit, un... *Vasal!*

Ei bine: Această sfruntată minciună și obrăsnicie a avut, din nefericire, trecere pe lângă blagoslovitul Părinte al Romei! Papa a crezut pe vicleanul Mateiaș Corvin; ba chiar s'a grăbit să-i trimeată 100.000 de ducați, ajutor pentru viitorul răsboiu cu turcii. Așà că în momentul când Ștefan s'a adresat *Veneției* și *Papei*, cerându-le grabnic ajutorul, — totul erà sfârșit. I s'a adresat lui Ștefan felicitări entuziaste; i s'au trimis chiar daruri. Dar bani pentru răsboiu nu i s'a mai putut da! A fost trimis, sărmanul Ștefan, să ceară ajutor imaginarului său stăpân: regelui Ungariei!

S'au făcut încercări, în sensul acesta, și pe

www.digibuc.ro

lângă regele Ungariei; dar craiul unguresc a rămas mut și surd. Vipera complotă, prin șiretlâc și lăcomie, împotriva neamului moldovenesc, a *cavalerilor cruciați de la gurile Dunării;* deci împotriva întregei creștinătăți!

Atunci Ștefan cerù ajutor Polonilor. Dar Polonii, în loc să deà sprijin marelui viteaz creștin, se mulțumiră să trimeată Soli, Sultanului Mahomed, rugându-l în numele regelui Cazimir, să nu atace pe Domnul Moldovenesc; iar când Sultanul, ajuns dejà la Varna cu formidabilele sale oști, răspunse negativ, — Polonezii, mândrii și nobilii polonezi!... așezară armata la hotare, spre a împiedicà pe turci să năvălească și în țara lor!

Nu știu dacă ați înțeles criminala intenție a polonezilor! Ei încercuiau, țara Moldovei cu armată, *spre a localizà focul între Carpați și Nistru.* Așà de convinși erau străluciții cavaleri polonezi, că turcii ne vor sdrobì cu desăvârșire, de data aceasta, în cât ei se și pregătiseră să-și apere hotarele de o eventuală invazie a lui Mahomed în Polonia!

In sfârșit, Ștefan era părăsit acum de toți principii creștini. Veneția, la rândul ei, îi trimise drept... mijloc de apărare, o bucată de... *«postav aurit»;* iar sfântul Părinte de la Roma se mulțumì să-l întituleze *«Atletul lui Hrist»;*

Atât!

www.digibuc.ro

In aceste condițiuni nenorocite se găsea Ștefan, când oastea lui Mahomed se apropià de Dunăre... Dar să zugrăvim cât mai amănunțit acest răsboi; căci acest răsboi e unul din cele mai cumplite răsboai ce s'a dat vre-o-dată în sânul omenirii.

Spre a împiedicà trecerea turcilor peste Dunăre, Ștefan pornì, în fruntea oștilor sale, de 40.000 de oameni, la *«Vadul de la Oblucița»*, adică în fața *Isaccei* de azi. Pe acolo trebuià să treacă Mahomed, Dunărea. Acestea se petreceau prin Mai, 1476. Dar iată că trec aproape două luni, și turcii nu mai sosesc. Merindele soldaților se isprăvesc; forțele lor se istovesc într'o așteptare înfrigurată și deșartă. In acelaș timp, vine și vestea că tătarii, în număr de 30.000, au năvălit în Moldova, pe la Ștefănești. Satele ardeau; familiile oștenilor, îngrămădite la Dunăre, erau robite; averile lor sburau peste Nistru!— Un murmur de groază și de nemulțumire se ridicâ în lagărul lui Ștefan. Țăranii voiau să plece spre a-și apăra căminurile de tătari. Ei protestau, urlau, amenințau cu revolta. In lagăr erà furtună...

Ce erà să facă Ștefan? Să dea drumul oștilor spre a-și apărà averile? Dar el nu aveà de cât 40.000 de oameni dintre cari 10.000 de nobili și 30.000 de țărani. Dând drumul țăranilor, el cu cine rămânea, cu un pumn de oameni? — El

www.digibuc.ro

stătù dar un moment, mut și surd, la strigătele mulțimei!

Dar mulțimea nu voià să știe, în aceste clipe grele, nici de eroismul Domnului, nici de primejdia cumplită ce amenință creștinătatea. Ea începù să dezerteze. Lagărul erà în dezordine. Armata se demoralizà; primejdia deveneà acută. Chiar *lefegii*, ostași plătiți cu bani din visteria domnească, începură să se alarmeze, să strige, să amenințe...

Atunci Ștefan, Marele, dar nenorocitul Ștefan, dădù voie țăranilor să plece. Și 30.000 de oameni plecară!..

Au rămas în tabără numai 10.000 de boeri-curteni, cu Ștefan în frunte!.. Cu 10.000 de curteni, — Ștefan erà hotărât, vai!.. să ție piept la 150.000 de turci, plus peste 30.000 de tătari, aliați ai turcilor, plus încă armata Munteniei, cu *Layot Basarab* în frunte.

10.000 de curteni, împotriva a 200.000 de vrăjmași!

Erà, acesta, un pas monstru, — cum monstru a și fost!

In sfârșit...

Primul lucru pre care 'l făcù Ștefan după această descomplectare a oștilor sale, fù să se repeadă în potriva tătarilor, „căci de tătari îi erà grije mai întâiu“, spun cronicarii...

www.digibuc.ro

Despre acest atac, ne-au rămas câte-va date istorice cari pun în plină lumină mânia grozavă a lui Ștefan și a curtenilor săi în acele vremuri de restrîște cumplită.

Iată, de pildă, ce spune *Dlugossi,* istoric polonez, asupra acestei lupte înficoșate:

Dlugossi:

„Dar Ștefan voivodul nu se înspăimântâ nici față de acești doi inimici puternici, de tătari și de turci, cari năvăliseră din două părți, aproape în unul și acelaș timp; ci, având în inima sa, veselă și neobosită, un curagiu de admirat și de necrezut, dădù foc la toate recoltele și victualele, ca să nu cadă în mâinile inimicului și să-i servească spre aprovizionare.

„*Apoi, plin de curagiu, năvălì asupra tătarilor, de a căror putere dânsul se temea mai mult de cât de turci, și increzător în ajutorul lui D-ḍeŭ îi strivì cu mari pierderi, și-i nimicì cu totul.*

„*Apoi persecutâ cu atâta furie pe cei ce fugiau, în cât pe cei mai mulți îi ucise mai mult în fuga de cât în lupta.*

„*Teroarea persecuțiunii cuprinse așà de mult pe tatarii ce fugiau, în cât ei, ca să poată fugì mai iute, își aruncau jos, nu numai armele, dar și arcurile, tolbele, șeile de pe cai, și hainele de*

www.digibuc.ro

pe dânșii, ca cel puțin să poată scăpà fară arme, în pielea goală, și întocmai ca niște nebuni se aruncau în rîul Niprului".

(Hist. Pol. Tom. II. (1712 col. 545).

După această sfărâmare desăvârșită a tătarilor, Ștefan pornì, cu oastea lui, în susul Moldovei, spre codrii Neamțului. In drum el arse toate fânețele și recoltele; apoi arse orașele *Vaslui*, *Roman*, *Iași*, *Baia* și *Bacau*... Dădù în acelaș timp ordin boerilor să-și puie familiile la adăpost, iși strămutâ familia domnească de la *Cetatea Neamțului* la *Hotin;* apoi se ascunse cu cei 10,000 de curteni, întovărășiți de nevestele, fetele și copiii lor, în *Valea Albă:* loc, ascuns între păduri seculare, la o jumătate de zi depărtare de *Baia*...

Aici avù loc cumplita luptă de la *Rasboeni*... luptă cum n'a mai fost alta, — putem afirma aceasta cu toată convingerea, — în tot decursul răsboaielor omenești.

Aici Ștefan puse să se ridice, împrejurul unui imens luminiș, întăriri de lemn. Săpâ șanțuri adânci, prăbușì peste ele copaci enormi; peste copaci așternù pământ; ridică în colțurile cetății improvizate turnuri de ștejar, și — așteaptă...!

Turcii nu întârziară să apară la orizont. Nesfârșitul ocean de *ieniceri* și *spahii*, de *solaci*

www.digibuc.ro

și *neferi*... de turci, arabi, tătari, de cai cu nările despicate, de cămile și de catâri încărcate cu prăzi, de steaguri și de flinte strălucitoare, de tabulhanale și de tunuri nenumărate, se apropia, în valuri nemăsurate și multicolore, de nefericitul adăpost al nobleței Moldovene...

Cutremurătoarea mare asiatică, împresurâ, în sfârșit, *Valea alba*. Atacul începù...

In această luptă gigantică, Voivodul Moldovenesc a întrebuințat toate mijloacele de luptă; a întrebuințat chiar mijloace ne mai pomenite, grozave!...

Când săgețile au fost sfârșite, s'au aruncat de pe metereze, asupra mahomedanilor, *valuri de apa clocotita;* s'au aruncat apoi, imensă și sinistră ploaie de *reșină aprinsă;* după reșină s'a aruncat asupra lor, *plumb topit*. S'au asvârlit apoi, în alaiul vrăjmașilor, *șerpi veninoși;* în sfârșit, într'un ultim efort de desnădejde, turnurile și toate întăririle de lemn se prăbușiră, de-asupra tuturor, cu un sgomot oribil!..

Vă puteți închipuì, acum, ce cumplit măcel s'a petrecut, atunci, în Valea Albă!

Arși până la os, de rășină și de plumb topit; mușcați de vipere îngrozite; mistuiți de flăcările codrilor; striviți de enormele bârne ce se rostogoleau din înnălțime, — și moldovenii și turcii, se sbăteau într'un cumplit amestec, de lovituri

www.digibuc.ro

și de gemete surde, de spazmuri și de blesteme sfâșietoare; de dureri și de țipete neasemănate!

Dar Ștefan alunecă de pe cal!.. Turcii îl împresor; iataganele, sulițele, și paloșile cad ca un vârtej năpraznic, de-asupra capului său. Incredințat că de acum totul s'a sfârșit, nebiruitul erou se sprijină de cal, pe când ochii se înnălțâ către cer... Dar, îi vine grabnic ajutor. Domnul sare iarăși pe cal. Un nou vârtej de lovituri cumplite isbucnește în jurul lui Ștefan. Pârjolit de flăcări, pătat de sânge, acoperit de răni, Ștefan își încordează toate puterile. Isbește. Capul unui pașă se risipește în pulbere sub lovitura paloșului. Mahomed dă înnapoi îngrozit de trosnetul capului strivit. Turcii se învălmășesc, orbiți... Ștefan dispare!....

Spun relațiile găsite în arhivele Veneției, că din 10.000 de oșteni, *Ștefan* abia a putut scăpà, întovărășit de... *20 de calăreți!* Toată noblețea moldoveană a pierit, în codri Răsboenilor! Toată floarea Moldovei s'a stins, acolo, sub ocean de scrum și de cenușă, luptând pentru mântuirea crucii, pentru apărarea creștinătății; pentru toți aceia cari n'au vrut să ajute pe nefericitul *Atlet al lui Hrist*: pentru Europa întreagă, — care și astăzi ne datorește scăparea. Sau cum zice d. *Ionnescu-Gion*, ne datorește poliță trasă în comptul Europei creștine, și scrisă și sub-scrisă cu sân-

www.digibuc.ro

gele nostru și gloriosul nume al lui Ștefan; poliță pe care Europa, în loc să ne-o plătească... ne-a răpit-o, vai! luându-ne și scumpa și marea *Basarabie!*

După această înfrângere înspăimântătoare a Moldovenilor, — înfrângere amară, neînchipuit de amară; căci, după cum spune istoricul turc *Lead Eddin*, și femeile și fetele și copiii nobleței moldovene au căzut morți sau *robi*, în această luptă, — Ștefan Cel Mare, a fugit la Neamțu, de unde spune legenda că a fost gonit; apoi s'a dus, pribeag, prin munți și prin sate străine, prin țara de sus a Moldovei și chiar prin Polonia, să caute oaste! Sărmanul viteaz!.. Sfârșit de puteri, prigonit de turci, bătut de vânturi și de ploi, în loc să treacă munții spre a-și căutà scăparea, — el rătăcià pretutindeni, căutând oaste, căutând nuoi arme de biruință!

Spune tradiția că el strângeà singur păstorii de prin munți și locuitorii de prin sate; dar spun chiar documente istorice,—cum e o scrisoare găsită tot în arhivele Veneției, — că el a fost văzut, *el... Uriașul Ștefan, Marele Ștefan, Sfântul Ștefan,* «*Ilustrul Duca al Moldovei*», cum îiziceà doctorul său, medicul venețian Muriano, — «*mâncând într'o ticalósa tavernă din Sneatin*». *!*

Iată, în sfârșit, pe Ștefan *răsboinicul*, sub cele două fețe ale sale: pe marele *strategic* și pe neobositul *erou!*

www.digibuc.ro

Sfârșitul acestor alergări, se știe:

In curând s'a reînturnat cu oaste, și, — pe când turcii, decimați de foame și de ciumă, — se grăbeau să treacă Dunărea înapoi, — Ștefan i-a isbit din spate, înecându-i în apele Dunării!

Acesta este marele *Atlet al lui Hrist*. Acesta este eroul, căruia nici *Dlugossi*, istoricul polonez, nu s'a putut stăpânì să-i adreseze, în istoria sa, fraze drepte și mărețe, ca acestea:

«*O! barbat minunat, întru nimic inferior ducilor eroici pe cari noi îi admirăm... după judecata mea, cel mai vrednic a fi numit în fruntea unei coaliții a Europei Creștine, împotriva turcilor,*— **ești tu!**

Se cunoaște numeroasele și victorioasele sale lupte avute cu toate popoarele vecine, dușmane Moldovei. Se cunoaște înfrângerile lui *Radu cel Frumos* și *Layot Basarab*, domnii Munteniei; ale lui *Mateiaș Corvin*, craiul Ungariei; ale *tatarilor* și *cazacilor*; în sfârșit formidabila sdrobire, suferită de *Albert*, regele Poloniei, în *codrii Cosminului* sau la *Dumbrava Roșie.*

Asupra tuturor acestora *Ștefan* se exprimă ast-fel către Matei Muriano, medicul său prin 1504:

«*Dupa ce ma prezentai ilustrului Duca al Moldovei,* zice **Muriano,** și *ma exprimai cu acea forma de cuvinte ce se cuvine unui așa de mare Domn. Domnul îmi zise: Eu n'am voit să caut*

www.digibuc.ro

medic în nici o alta țară de cât acolo unde am amici, despre care sunt sigur că mă iubesc;» și-mi mai zise încă: **«eu sunt înconjurat de inimici de tot felul, şi am avut 36 de bătălii, învingându-i în 34 şi fiind învins numai în 2».**

Acestea spuse în treacăt, să aruncăm acum o privire și asupra **Diplomatului** și **Bunului Domn, Ştefan.**

Mai întâiu, trebue să știm, — că pe vremea lui Ștefan, ca în întreg evul mediu, *Vaticanul* și *senatul Veneției* se bucurau de cea mai înaltă autoritate morală și politică asupra tuturor stai telor creștine, deci asupra întregei Europe. La *Roma* și la *Veneția* se hotărau în fața Papei și în fața puternicilor și somptuoșilor *dogi,* toate trebile diplomatice, toate actele internaționale. Acolo se hotărau războaele și coalițiile împotriva vrăjmașului comun al tuturor popoarelor creștine; de acolo se trimiteau ajutoare morale și materiale tuturor principilor creștini, intrați în luptă cu semi-luna...

Ei bine, din relațiunile lui Ștefan cu Papa și cu Veneția se poate vedea, în chipul cel mai eloquent posibil, toate înaltele calități politice, toată iscusința și finețea diplomatică a lui Ștefan.

Există, în privința aceasta, în *Biblioteca Marciană din Veneția,* acte și documente de valoare,

www.digibuc.ro

cari întregesc și dau o lumină scăpărătoare eroului Moldovean.

Așa, — înnaintea răsboiului de la Valea Albă, Senatul Veneției, în urma intervențiilor lui Ștefan Cel mare, însărcinează pe un ambasador anume, *Emanuel Gerardo*, să meargă în Moldova și să urmărească de aproape toate mișcările și actele eroului. Iată două din instrucțiile date de către Senatul Pontefical, lui *Emanuel Gerardo*, — instrucțiuni din cari reiese, în mod vădit, cât preț se punea pe voivodul Moldovei. *Emanuel Gerardo* erà însărcinat:

I) *Să ofere lui Ștefan alianța Republicei, care-l consideră ca pe cel mai bun amic al sau și-l admiră pentru mărețele fapte, ce-i facură un nume stralucit între creștini, câștigându-i o deosebita simpatie, mai cu seamă ultima-i glorioasă victorie asupra turcilor.*

II) *Dacă Gerardo, împreună cu ambasadorii moldovenești, se va abate, în drum, la regele Matei Corvin, să spună acestuia că merge pentru a câștigà și mai mult cauzei creștine pe un principe atât de ilustru ca Ștefan, ale cărui isbânzi contra pagânilor, de va fi ajutat, sunt de cea mai mare utilitate tocmai Ungariei.*

Iar după nefericitul războiu de la Valea Albă, însuși dogele *Andrea Vandramin*, după ce mustrâ pe *Emanuel Gerardo*, că nu s'a grăbit să ajungă

www.digibuc.ro

în Moldova la timp, adică înainte de înfrângerea lui Ștefan, îi dă următoarele noui instrucțiuni, de o așa de mare însemnătate pentru gloria lui Ștefan și a țărei moldovenești:

«Andrea Vandramin recomanda lui Gerardo de a manifestà lui Ștefan, în numele Republicei, durerea pentru pierderile întâmplate, de a-l felicità însa pentru respingerea păgânilor la Dunare, de a-i arătà cea mai cordiala amiciție în toate împrejurarile, de a-l îndemnà cu ori-ce preț sa-și rasbune în mod ofensiv contra turcilor, și de a-i spune că Papa și Mathei Corvin, dupa staruințele Veneției, au convenit de a-i trimite subsidii pecuniare; în fine poruncește lui Gerardo de a se aflà necontenit pe lângă persoana lui Ștefan, studiindu-l pe dânsul și toate relațiunile lui interne și externe:

«Scrie-ne în fie-care zi și ne avizeaza despre ori-ce mișcare și despre ori-ce stare a lucrurilor, despre forțele și despre ori-ce avantagii sau desavantagii ce are Ștefan, atât în țara Sa cât și din toate parțile de prin-prejur, Ungaria, cea-l'altă Valahie, Polonia, Sciția, cu cari se confina și despre ori-ce lucru ce merita sa fie știut de noi; și pentru ca sa fiu mai bine informat și mai veridic, sa nu pierzi nici-o data pe Domnul Moldovenesc, să mergi unde merge el, și dupa cum se conține în instrucțiunile date, baga de seama

www.digibuc.ro

a nu te depărtà de dânsul fără o expresă a noastră poruncă».

Un alt document din care reiese marea valoare de care se bucurà *Ștefan* în fața întregei lumi, e o scrisoare pe care însuși *Papa Sixt* al IV-lea 'i-o adresează pe la 1476, și în care îi zice:

«Succesele tale înțelepte și viteze, contra necredincioșilor turci, inamici comuni, au adus atâta glorie numelui tău, în cât toate gurile îl repetă și toate inimile te slăvesc!.»

In sfârșit o altă dovadă ilustră, despre faima și puterea cea mare a lui *Ștefan*, e faptul că **Uzun Hassan**, șahul Persiei, s'a grăbit încă înnainte de răsboiul de la Rahova, să propue lui Ștefan, prin trimisul său *Isac-Beg*, o acțiune comună împotriva turcilor.

Persia. Persia cea atât de depărtată de noi, și de întreaga Europă, venea să propue lui Ștefan, voivodul Moldovei, *acțiune comună împotriva semilunei.*

Nu-i oare aceasta cea mai eloquentă mărturie despre înnalta reputație de care Ștefan se bucurà pretutindeni, până dincolo de marea Caspică? Și, cu toate acestea, acest mare *prinț creștin*, acest adevărat *«Atlet al lui Hrist»*, o clipă n'a gândit șă-și întindă hotarele mai departe, de cum erau. Știa el că o atare tendință n'ar fi avut alt sfârșit

www.digibuc.ro

de cât să ațâțe invidia, spaima și intriga statelor vecine, să aprindă mai grozav mânia și focul înfricoșatei împărăţíi musulmane, să arunce, în sfârșit, mica lui ţară, într'o perpetuă luptă, istovire de fòrțe și nesiguranță..

El s'a mărginit, dar, — ca un prea înțelept Domn, iubitor de moșie și de pace, — să-și apere ce avea: *neamul, legea* și *crucea!* Și le-a apărat cum nimeni altul n'a fost în stare să le apere.

Dacă astăzi Moldova încă există, și dacă această Moldovă e *libera* și *creștina,* — existența, neatârnarea și creștinătatea ei, se datoresc marelui Ștefan: nebiruitului titan de la Rahova și Răsboeni...

Ştefan cel bun.

Dar, figura lui Ștefan încă nu e zugrăvită pe deplin. In afară de actele sale mari, ce au trezit atât de puternice ecouri în toate părţile lumii, rămâne încă de cercetat, în treacăt, sufletul lui, caracterul său intim.

Asupra acestui punct scriitorii vechi, din evul mediu, ne-au lăsat mărturisiri sincere și prea măgulitoare.

Iată ce scrie, bună-oare, **Mathei Muriano,** medicul lui Ștefan, către dogele **Leonardo Loredan**, despre caracterul intim al lui Ștefan:

www.digibuc.ro

«Ştefan este foarte înţelept, iubit de supuşii sai pentru **clemenţă, justiţie, energie** și **libertate.** *El e bine constituit de corp, afara numai de gravul morb de care sper însă a-l vindecà».* (Suferea de o rană la glesnă, căpătată în răsboiul cu Radu cel Frumos, și transformată mai târziu în fistulă).

Iar **Grigorie Ureche,** cronicarul, încercând să zugrăvească pe *Ștefan Cel Mare,* zice :

«Era acest Ștefan Vodă om nu mare la stat, întreg la minte, nelenevos, și lucrul sau știa sa-l acopere, și unde nu cugetai acolo 'l aflai. La lucruri de rasboaie meșter; unde erà nevoie însuși se vârà, ca vazîndu-l ai sai sa nu înderăpteze. Şi pentru aceea, rar răsboiu de nu biruià. Așijderea și unde-l biruiau alții, nu perdeà nadejdea, ca știindu-se cazut jos, se ridicà de-asupra biruitorului...»

Mai există în *Sanudo* o scrisoare a unui Florentin, numit **Octavian Gucci,** în care se vorbește de Ștefan Cel Mare. Iată ce scria acest florentin, pe la 1500, — cu 4 ani înainte de moartea Voivodului, — despre Ștefan :

«Ștefan Cel Mare nu doarme, ci sta gata la hotare cu toata oștirea sa; dar nu se știe ce va face... **în ori-ce caz trebuie să se aştepte de la dânsul ceva însemnat, fiind renumit prin înţelepciunea sa: perche come sapete, e savio".**

www.digibuc.ro

Un alt medic al lui Ștefan, tot venețian, anume **Leonardo de Massari,** descriind într'o scrisoare ultimele momente ale lui Ștefan Cel Mare, sfârșește ast-fel:

«el s'a arătat la moarte, ca și în viață și sanatate, teribil și **prudent** *în acelaș timp».*

In sfârșit, din tot ce ne-a parvenit până astă-zi — din documentele străine, din cronicele, tradițiile și legendele naționale, — Ștefan ne apare, în acelaș timp, și *înțelept* și *crud*, și *viteaz* și *cucernic*, și *milostiv* și *rece*. In militar întrezărim pe *generalul de geniu*, pătrunzător, *îndrăsneț*, *iscusit* și *rece;* în judecătorul suprem al poporului, găsim o inimă largă și înțeleaptă, blândă și milostivitoare; iar în șeful bisericii și apărătorul creștinătății întâlnim în Ștefan, aci pe Hrist biciuitorul, gata să treacă prin vârfurile înroșite ale săgeților pe toți vrășmașii bisericii, pe toți dușmanii creștinătății; aici întâlnim în El pe credinciosul pios, gata să postească zile 'n șir, în rugăciuni, să înalțe pretutindeni temple întru slava celui de sus, să se confunde chiar, prin extaz adânc, cu sufletele sfinte...

In scurt, Ștefan erà gigantul ce coprindeà în el toată epoca, sau, mai bine zis, toată psichologia lumei de atunci: ca răsboinic, erà îns -și personificarea luptelor ce frământau atunci omenirea; iar ca *monarc și om*, erà întruparea spi-

www.digibuc.ro

ritului religios ce stăpânea atunci toată Europa luminată!

Sfârşind această grăbită şi costelivă cercetare asupra acestui uriaş neîntrecut al neamului românesc, nu pot să mă stăpânesc a nu aduce încă două mărturii strălucite asupra măreţei sale personalităţi.

Intâia mărturie e un cântec popular, pe care un călător polonez l'a auzit pe la 1517, adică 13 ani după moartea lui, răsunând în toată ţara Moldovei, prin creerul munţilor şi pe ţărmurile apelor, prin păduri şi pe şesuri, prin târguri şi cătune. Acesta e cântecul popular, pe care îl cunoaşteţi prea bine:

„Ştefan, Ştefan, Domn cel mare
Seamăn pe lume nu are
Seamăn pe lume nu are
De cât numai mândrul soare!..
etc..

Acest cântec, — prin care poporul moldovenesc s'a grăbit să imortalizeze figura celui mai nepreţuit dintre voivozii lui, încă din clipele când ţărâna lui Ştefan nu erà bine uscată, — s'a găsit tradus, — lucru straniu, — chiar în limba polonă.

Iată o strofă, din acest cântec tradus, citat de scriitorul polon *Strikowski*:

www.digibuc.ro

«Stefan, Stefan Wojewoda!
Stefan, Stefan, Wojewoda!
Bijal Turkow, bil tatarow,
Bijal Wegrow, Rus, Polakow».

Adică, — pe românește:

„Ștefan, Ștefan, voivod
. . . .
Bate pe turci, bate pe tătari,
Bate pe unguri, pe ruși și pe polonezi".

Cu un cuvânt.. polonezii, mândrii polonezi, își cântau ei singuri cântecul. Atât de strălucit erà chipul cumplitului erou din codrii Cosminului, în cât chiar cei mai nefericiți vrăjmași ai lui, — pătrunși și de frică și de admirație, — nu puteau să nu cânte, în ciuda mândriei lor proprii, pe teribilul nostru *«Stefan Wojewoda».*

A doua mărturie ce aruncă ultima rază de lumină, blândă, eternă și divină, asupra lui Ștefan Cel Mare, — e acest măreț, sincer și înduișător pasaj din Grigorie Ureche, cronicarul.

«Iar după moartea lui», zice Grigorie Ureche, *Ingropat'au pre Stefan Vodă în monastirea Putna, cu multă jale și plângere a tuturor locuitorilor țarii, cât plângeau toți ca după un părinte al lor; caci cunoșteau toți că s'au scăpat de mult bine și aparare. Ce după moartea lui îi ziceau, Sfântul Ștefan Voda, nu pentru suflet, ca este în mâna*

www.digibuc.ro

lui D-zeu, ca el înca a fost om cu păcate; ci pentru lucrurile sale cele vitejești, carele nimenea din Domni, nici mai înainte, nici dupa aceea, nu l'au ajuns».

In adevăr *sfânt* era Ștefan Cel Mare și *sfânt* va rămâne pentru noi, în vecii vecilor. Căci un om care uimise și umilise pe cel mai mare Preot al lumei, pe Papa de la Roma, cu victoriile sale miraculoase; un domn care ajunsese a fi temut și divinizat de toate popoarele vecine, mulțumită puterei sale nemăsurate; în sfârșit un *autocrat* care la moarte erà plâns, amarnic, de un popor întreg..... nu putea fi de cât *Sfânt* și *Mare, Uriaș și Divin.*

— SFÂRȘIT —

www.digibuc.ro

Tip. GUTENBERG, Joseph Göbl, str. Doamnei, 20. — București.

www.digibuc.ro